Sivistys- ja tiedejaosto keskiviikko 07.11.2018 klo 09:30 / HE 123/2018 vp / Asiantuntijapyyntö

Teema: Lukutaidon parantaminen ja neuvoloiden toiminta lukutaidon parantamisessa; miten lukutaidon osaamiseroja vähennetään?

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa pyydettynä lausuntonaan seuraavasti.

Tausta

Suomessa arvostetaan sivistystä, koulutusta, tiedettä ja kulttuuria sekä niitä ylläpitäviä ja kehittäviä instituutioita. Korkeatasoinen ja tasa-arvoinen koulutus nostaa Suomen edelleen kärkisijoille erilaisissa talouden ja yhteiskunnan kansainvälisissä vertailuissa. Olemme myös onnistuneet yhdistämään korkeatasoisen osaamisen, tasa-arvon ja tehokkuuden. Suomessa jokainen koulu on voinut olla valiokoulu. Lukemisen arvostus, tutkimukseen pohjautuva koulutuksen jatkuva kehittäminen sekä peruskoulun ja maailman parhaan kirjastolaitoksen kaltaiset sosiaaliset innovaatiot ovat nostaneet Suomen lukutaidon kärkimaaksi. Opettajien, koulujen ja perheiden tukena on ollut aktiivinen, sivistyksen arvoihin sitoutunut järjestökenttä. Yhteiskunnan muutosten myötä muuttuvat myös ihmisten arki, työelämä ja osaamistarpeet. Lukutaito säilyy kuitenkin jatkuvan oppimisen, inhimillisen kasvun ja hyvän elämän kivijalkana. Vain riittävä lukutaito antaa valmiudet osaamisen jatkuvaan kehittämiseen ja mahdollisuuden osallistua täysipainoisesti yhteiskunnan toimintoihin.

Lukutaidon haasteet

Selvitäkseen arkielämästä on pystyttävä ymmärtämään yhä monimuotoisempia tekstejä ja käsiteltävä kriittisesti entistä pirstoutuneempaa tietoa. Suomalaisnuoret ovat lukutaidossa kansainvälistä parhaimmistoa, mutta meillä on myös merkittäviä huolenaiheita. Suomi on ollut vuosituhannen alusta alkaen kärkisijoilla lukutaitoa mittaavissa tutkimuksissa (esimerkiksi PIRLS ja PISA). Lukutaidon merkitys kasvaa, mutta taso heikkenee. Heikkojen lukijoiden määrä on lisääntynyt ja huippulukijoiden määrä vähentynyt. Alle 25-vuotiaiden lukutaidon taso on heikompi kuin reilu vuosikymmen aikaisemmin. Haasteita on erityisesti koulutuksen tasa-arvon turvaamisessa. Taustatekijät ja asenteet määrittävät aiempaa enemmän oppilaiden lukutaidon tasoa. Viime vuosina havaittu osaamistason lasku korostuu erityisesti pojilla, joiden vanhemmilla on vain perusasteen tutkinto ja kulttuurin harrastaminen kotona on vähäistä. Myös lukuharrastus on yhteydessä lukutaidon tasoon. Tytöt ilmoittavat harrastavansa lukemista selvästi enemmän kuin pojat. Suomessa tyttöjen ja poikien ero lukutaidossa on OECD-maiden suurin, tyttöjen hyväksi. Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaisevinta ennen kuin lapsi oppii itse lukemaan.

Monipuolinen lukutaito on perusedellytys, joka mahdollistaa yksilöllisen osaamisen kehittämisen sekä aktiivisen osallistumisen yhteiskunnan kehittämiseen. Lukutaidon taso on monissa tutkimuksissa yhdistetty yleiseen elämässä menestymiseen. Laajasti tunnistettuja tulevaisuuden taitoja ovat substanssiosaamisen lisäksi analyyttinen päättelykyky, tiedon hankinta- ja hallintataidot, kriittinen ajattelu, luova ongelmanratkaisu, yrittäjyystaidot sekä tunne-, yhteistyö- ja kommunikaatiotaidot. Nämä kaikki edellyttävät monipuolista lukutaitoa. Lukutaito luo yhteisöllisyyttä sekä vahvistaa yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta. Lukutaito avaa myös ovia itsetuntemukseen, omien vahvuuksien löytämiseen sekä luovuuden ja kekseliäisyyden kehittymiseen. Lukutaito on kaiken oppimisen perusta.

Toimenpiteet

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti syksyllä 2017 lukutaitofoorumin, jonka tehtävänä oli laatia elokuun 2018 loppuun mennessä suuntaviivat lasten ja nuorten lukutaidon ja lukemisharrastuksen kehittämiselle. Suuntaviivat sisältävät ehdotuksen siitä, miten lukemisharrastuksessa ja lukutaidossa havaitut huonot kehityspiirteet korjataan ja miten varmistetaan, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on jatkuvan oppimisen ja

aktiivisen elämän kannalta riittävä lukutaito. Lukutaitofoorumin työ jatkuu kansallisena lukuliikkeenä, johon kaikki lukutaidon ja lukuharrastuksen parissa työskentelevät toimijat on kutsuttu mukaan www.lukuliike.fi

Meneillään on monia lukutaidon edistämiseen tähtääviä toimia lähtien lasten neuvolatoiminnasta. Lastenneuvola tavoittaa 99,5% kaikista lapsiperheistä. Kielen ja puheen kehitys on yksi lapsen tärkeistä hyvinvoinnin edellytyksistä, josta syystä neuvoloissa seurataan ja tuetaan lapsen kielen kehitystä monin tavoin. Lapsen kielen ja puheen kehityksen perusta on vauvan ja vanhempien varhaisessa vuorovaikutuksessa ja tähän neuvolassa kiinnitetään erityistä huomiota. Neuvolaikäisten kielen kehitystä seurataan ja tuetaan mm. seulomalla mahdolliset kuulohäiriöt, kannustamalla vanhempia puhumaan, laulamaan, loruttelemaan, kertomaan pieniä tarinoita ja lukemaan lapselle jo vauvaikäisestä lähtien. Äitiyspakkauksen mukana jaettava ensikirja tukee tätä.

Neuvolalta on toivottu entistä aktiivisempaa roolia lasten lukutaidon kehittämiseksi, sillä lukeminen ja kirjojen katselu lapsen kanssa on erinomainen tapa olla läheisessä vuorovaikutuksessa ja samalla edistää lapsen kielen kehitystä. Lukukeskus on tuottanut neuvoloille ja varhaiskasvatukseen materiaalia lukemisen merkityksestä ja tärkeydestä. Lukukeskuksen Lue lapselle -hankkeen tavoitteena on ollut innostaa pienten lasten vanhempia lukemaan ääneen lapsille ja valistaa heitä lapselle lukemisen tärkeydestä. Tietoa lukemisen merkityksestä ja tärkeydestä on jaettu useiden kymmenien neuvoloiden kautta ainakin 40 000 suomalaisperheeseen ja kokemukset ovat olleet positiivisia.

Lukutaidon- ja harrastuksen tukeminen jatkuu varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisen identiteetin kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa myös vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin ja teksteihin. Kielen kehityksen tukeminen on myös yhteydessä lapsen monilukutaidon kehittymiseen. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kielellistä moninaisuutta arvostetaan ja tehdään näkyväksi lasten huoltajien kanssa yhteistyössä. Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoja. Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä, satuja, loruja, lauluja jne. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan myös itse keksimään niitä. Monilukutaitoa edistävässä varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään mm. visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä ja tekstejä. Varhaiskasvatuksen tehtävä onkin tavoitteellisesti tukea niin lasten sanallisen, musiikillisen, kuvallisen kuin kehollisenkin ilmaisun kehittymistä. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on kaikkien lasten oikeus.

Monilukutaidon käsite on oleellinen osa myös Opetushallituksen vuonna 2014 uudistamia esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Hallituksen taiteen ja kulttuurin kärkihankkeessa toteutettava Monilukutaitoa Opitaan Ilolla (MOI) -kehittämisohjelma on uusimpaan tieteelliseen tutkimustietoon pohjautuva varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen alkuopetuksen sekä kirjasto- ja kulttuurialan henkilöstön käyttöön suunnattu lasten monilukutaitoa edistävä ohjelma. Suomen Kulttuurirahasto, Lukukeskus, sen jäsenjärjestöt, muut alan asiantuntijaorganisaatiot sekä kunnat ja kaupungit ovat ryhtyneet toimiin lasten ja nuorten lukemisharrastuksen tukemiseksi. Yhteisenä tavoitteena on jatkaa lukevan kansan menestystarinaa.